

عملیات

شکست حصر آبادان

عبدالله علی آبادی

شکست حصر آبادان (نقطه عطف استراتژی جنگی ایران)

در دورترین منطقه جنوب غربی ایران، جزیره ای به نام آبادان قرار دارد که از جنوب، آب‌های گرم خلیج فارس و از شمال و مشرق رودخانه‌های کارون و بهمنشیر و از غرب، اروندرود - که تنها رودخانه قابل کشتیرانی در ایران است و تا پیش از حمله عراق علیه ایران، بنادر بزرگ و فعال خرمشهر و آبادان در مسیر این آبراه قرار داشتند - دربر گرفته‌اند. تاریخ شهر آبادان با تاریخ صنعت کشورمان و به ویژه پالایشگاه آن گره خورده است.

آغاز جنگ تحمیلی و محاصره شهر آبادان

پس از هجوم سراسری عراق در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ و اشغال سریع بخش‌هایی از خاک ایران، خرمشهر به عنوان مهم‌ترین شهر بندری ایران، پس از حدود ۴۰ روز مقاومت دلیرانه، با خیانت آشکار لیبرال‌ها و منافقین و در رأس آنها بنی‌صدر، به دست دشمن افتاد. پس از سقوط خرمشهر، صدام درصدد برآمد تا جزیره آبادان را هم اشغال کند و تلاش کرد تا از طریق شرق رودخانه کارون و شمال رودخانه بهمنشیر وارد آبادان شود، زیرا عبور از این قسمت آسان‌تر از عبور از رودخانه کارون در جنوب خرمشهر بود. با چنین وضعیتی آبادان در محاصره قرار می‌گرفت و عبور از رودخانه بهمنشیر می‌توانست آن را با خطر جدی روبه‌رو کند. دشمن می‌پنداشت که اگر بتواند از این رودخانه بگذرد، آبادان را برای همیشه از آن خود خواهد کرد.

عراقی‌ها برای تصرف آبادان در ۸ آبان ۱۳۵۹، در منطقه ذوالفقاری روی رودخانه بهمنشیر پل شناور نصب کردند و با عبور دادن قسمتی از نیروهای خود، وارد جزیره آبادان شدند. علت انتخاب منطقه ذوالفقاری به آن جهت بود که با استفاده از پوشش نخلستان‌ها بتوانند از دید نیروهای ایرانی دور مانده و به راحتی وارد شهر شوند.

با محاصره شهر آبادان توسط نیروهای دشمن و به دنبال صدور فرمان امام خمینی (ره) در ۱۴ آبان ۱۳۵۹، مبنی بر این که: «حصر آبادان باید شکسته شود» مسأله محاصره آبادان علاوه بر جنبه نظامی و ملی، جنبه شرعی پیدا کرد. از سوی دیگر موفقیت‌های عراق و انعکاس

که برای آزادسازی مناطق اشغالی انجام گرفت، به شمار می‌رود، ولی این عملیات به منزله «نقطه عطف» و «حلقه واسط» برای انتقال استراتژی جنگ از وضعیت گذشته به وضعیت جدید بود. هدف اصلی عملیات، انهدام نیروهای دشمن در شرق رودخانه کارون و تصرف و تأمین منطقه بود. سران نظامی امیدوار بودند که با انجام عملیات ثامن‌الائمه (ع) آن را به صورت اهرم فشاری علیه ایران در تبلیغات خود مورد استفاده قرار می‌داد - خنثی شود. از سوی دیگر، در این عملیات پس از پاکسازی شرق رودخانه کارون، نیروهای خودی از خطوط پدافندی آزاد شده و امکان به‌کارگیری آنها در مراحل بعدی آزادسازی مناطق اشغالی فراهم می‌شد.

شرح عملیات

عملیات در ساعت ۱ بامداد روز پنجم مهر ۱۳۶۰ آغاز شد. نیروهای ایران در ساعات نخست عملیات، با تهاجم به مواضع دشمن و در هم شکستن مقاومت نیروهای آنان، خاکریزهای اول دشمن را تصرف و تأمین کردند. مقاومت اولیه نیروهای عراقی در برخی از محورها و به ویژه تداوم آن در منطقه پل حفار، نشان دهنده هوشیاری نسبی دشمن بود. بنا بر گزارش اسیران عراقی، اسارت یکی از نیروهای خودی در منطقه عملیاتی تیپ ۸ مکانیزه در محور دارخوین سبب هوشیاری دشمن شده بود، ولی شناخت نادرست فرماندهان نظامی عراق نسبت به توان نیروهای خودی که بر مبنای برآوردهای عملیات‌های ناکام پیشین ایجاد شده بود، باعث گردید تا در برابر حمله نیروهای خودی واکنش مناسبی نشان ندهند. با روشن شدن هوا و ادامه پیشروی نیروهای خودی از محور شمالی به سمت پل مارد و تهدید عقبه نیروهای دشمن، نخستین ضربه شکننده بر نیروهای عراقی وارد آمد. با این حال نیروهای دشمن در منطقه پل حفار همچنان مقاومت می‌کردند. گستردگی محورهای تهاجم و عقب ماندگی دشمن سبب شد تا نیروهای خودی با به دست گرفتن ابتکار عمل و ادامه پیشروی در محورهای مختلف، دشمن را تحت فشار قرار دهند.

از سوی دیگر، در پی تغییر وضعیت میدان نبرد، فرماندهی نیروهای دشمن تلاش می‌کرد تا زمان تاریک شدن هوا به مقاومت در پل حفار ادامه دهد. دشمن قصد داشت که باتقویت منطقه، ابتدا منطقه سرپل را حفظ کند و پس از آن، با نصب پل بر روی رودخانه کارون، نیروهای محاصره شده را نجات دهد و در ادامه، با استقرار در منطقه غرب رودخانه کارون، از پیشروی نیروهای خودی جلوگیری کند. بر همین اساس، دشمن در اولین اقدام با وارد کردن تیپ ۱۰ زرهی گارد جمهوری خود، سعی کرد پل حفار را حفظ کرده و با استقرار تیپ ۱۶ زرهی از لشکر ۶

جهانی آن در صحنه‌های بین‌المللی از نظر سیاسی اهمیت خاصی یافت و در نتیجه می‌توان گفت که مسأله محاصره آبادان از سه جنبه نظامی، سیاسی و شرعی حیثیت نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران را به محک آزمون سپرد. عبور نیروهای عراقی از رودخانه کارون به منظور حصول به هدف‌های سیاسی و استراتژیک بود و نیروهای ایرانی تلاش می‌کردند نیروهای عراقی را از وصول به این هدف و نگهداری آن بازدارند. بنابراین نگهداری منطقه سرپل اشغالی شرق کارون برای نیروهای عراقی اهمیتی حیاتی پیدا کرد.

مقام معظم رهبری در مورد تأثیر سخنان امام (ره) در نجات آبادان چنین فرمودند: «آبادان در معرض حمله و خطر بود، مثل خونین شهر، منتهی همین تأکید امام (ره) که تکلیف شرعی کردند که مبادا آبادان سقوط بکند، نیروهای رزمنده را که در آنجا بود، تقویت کرد. البته در آبادان، سپاه آن روز برتر از ارتش بود. بعداً ارتش هم در آبادان مستقر شد و در یک مورد که نیروهای دشمن از بهمنشیر عبور کردند و وارد جزیره آبادان شدند، بسیج توده‌ای مردم و شرافت نظامی عده‌ای از نظامیان ما حماسه آفرید و عراقی‌ها را در جایی که واقعاً بیرون کردن دشمن از آنجا بسیار دشوار بود، کوبیدند. عده‌ای را کشته و تار و مار کردند، عده‌ای را به داخل رودخانه انداختند و عده‌ای هم که توانستند، فرار کردند. عامل اصلی در حفاظت از آبادان همان فرمان امام (ره) بود و داغی که از سقوط نیمی از خونین شهر در دل برادران وجود داشت.»

طرح عملیات ثامن‌الائمه

طرح‌ریزی نهایی عملیات شکست حصر آبادان بعد از چندین جلسه بین فرماندهان ارتش، سپاه و اعضای شورای عالی دفاع سرانجام در ۱۵ شهریور ۱۳۶۰، تکمیل و به واحدها و قرارگاه‌ها ابلاغ شد. این عملیات با فرماندهی مشترک ارتش و سپاه، از چهار محور به اجرا درآمد که دارخوین و فیاضه محورهای اصلی عملیات بودند. عملیات ثامن‌الائمه (ع) گرچه به عنوان یکی از چهار عملیات بزرگ و برجسته در چارچوب سلسله تلاش‌هایی

ماندگاران

«شهادت گروهان دوم باقری»

و دو نفر سرباز»

گاهی اوقات در خط پدافندی اتفاقاتی روی می‌داد و حادثه‌ای ایجاد می‌گردید که واقعاً متأثر می‌شدیم. مثلاً قبل از تغییر مکان به خط پدافندی جدید - حدود ۲۶ یا ۲۷ دی ماه - یک گلوله دشمن، احتمالاً خمپاره ۱۲۰ میلی‌متر - مثل صدها گلوله‌ای که هر روز پرتاب می‌شد - روی یکی از سنگرهای احداث شده در پشت خاکریز فرود آمد و منفجر گردید. سنگر متعلق به گروهان دوم پیمانی باقری، فرمانده یکی از گروههای گروهان دوم بود. من که حدود ۲۵ متر با محل انفجار فاصله داشتم، به حالت دو به طرف سنگر رفتم و دیدم که در اثر انفجار، قسمت جلوی سنگر تخریب گردیده و نیمی از بدن شهید باقری که جوان رشیدی بود، در زیر تراورس‌ها و خاک‌های سنگر باقی مانده است. باتمام توان دو دست او را گرفتم که از زیر خاک بیرون بیاورم، اما نتوانستم. او بی‌جان و بی‌هوش بود. تراورس‌ها و خاک‌های روی سنگر طوری روی پاها و کمر او قرار داشت که بدن او لابه‌لای آنها گیر کرده بود.

با کمک دو نفر از سربازان، تراورس‌ها را فوراً کنار زده و پیکر آن عزیز را خارج نمودیم. رمقی در بدن نداشت و لحظاتی بعد شیرینی فیض شهادت در چهره تابناکش نمایان شد. این شهید، تازه ازدواج کرده بود و هنوز حلقه دامادی که از حدود دو ماه پیش در انگشت داشت، برق تازگی می‌زد.

پس از جابه‌جا کردن بقیه تراورس‌ها و خاک‌ها مشاهده گردید که دو نفر از سربازان همسنگر شهید باقری نیز در داخل سنگر شهید شده‌اند و چون انفجار در داخل سنگر ایجاد شده بود، جنازه آن دو نفر، همچون ذغال سیاه شده بود. پیکرهای مطهر به معراج شهدا انتقال یافت و همه افراد گردان تا مدت‌ها از آن ضایعه متأثر بودند.

(بر گرفته از کتاب گردان ۱۴۴ در نبرد آبادان)

وجود گرمای شدید، مقاومت سرسختانه دشمن را در هم شکست و بعد از ۴۲ ساعت تلاش مداوم لشکر ۷۷ خراسان و رزمندگان سپاه و نیروهای مردمی، عملیات با موفقیت کامل به پایان رسید و نیروهای دشمن در منطقه عملیاتی خسارات سنگینی را متحمل شدند و جزیره آبادان از محاصره آنان خارج شد.

نتایج عملیات نمان الاثمه

۱. ساحل شرقی رودخانه کارون تصرف و تأمین گردید.
۲. آبادان از محاصره یک ساله خارج شد.
۳. بیش از ۱۵۰ کیلومتر مربع از اراضی اشغال شده، آزاد گردید.
۴. بیش از سه هزار نفر از نیروهای دشمن کشته و زخمی شدند و ۱۶۵۶ نفر نیز به اسارت درآمدند.
۵. تعداد ۹۰ دستگاه تانک و نفربر، ۱۰۰ دستگاه انواع خودرو دشمن منهدم گردید و سه فروند هواپیما و یک فروند بالگرد عراق نیز سرنگون شد. همچنین ۱۰۰ دستگاه تانک، ۶۰ دستگاه نفربر، ۳ دستگاه لودر و ۱۵۰ دستگاه خودرو و تعدادی عراده توپ به غنیمت گرفته شد.

منابع و مآخذ:

۱. تحلیلی بر وقایع صحنه عملیات خوزستان در سال اول جنگ، نصرت‌الله معین وزیر، سازمان حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، ۱۳۸۵
۲. گردان ۱۴۴ در نبرد آبادان، فرض‌الله شاهین راد، ایران سبز، ۱۳۸۷
۳. تجزیه و تحلیل جنگ ایران و عراق، محمد درودیان، جلد دوم، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ۱۳۷۸
۴. صحیفه امام، مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام(ره)، ۱۳۷۹
۵. روزها و رویدادها، دفتر عقیدتی سیاسی فرماندهی معظم کل قوا، مؤسسه فرهنگی نشر رامین، ۱۳۸۱

زهی در غرب رودخانه کارون، از پیشروی نیروهای خودی جلوگیری کند. تهاجم رزمندگان به نیروهای تیپ ۱۰ باعث شد تا این نیروها در همان لحظات اولیه حضور در منطقه سرپل، محاصره شده و عقب نشینی کنند، در صورتی که اگر در حمله به تیپ ۱۰ تأخیر صورت می‌گرفت، بی‌گمان نیروهای تیپ ۱۰ دشمن پس از حضور در منطقه، دست به ضد حمله می‌زدند.

با آزاد شدن جاده ماهشهر - آبادان در ساعت ۸:۳۲ بامداد روز پنجم مهر و پیشروی نیروهای خودی از شمال به جنوب و تصرف پل قصبه، امکان مقاومت از عراقی‌ها گرفته شد. در بعد از ظهر همان روز، بخشی از پل حفار تصرف شد، ولی عراقی‌ها برای باز نگه داشتن عقبه نیروهای محاصره شده خود در شرق کارون، همچنان مقاومت می‌کردند، چنان که با تاریک شدن هوا حرکت ستون نیروهای دشمن از اهواز به سمت خرمشهر دیده می‌شد.

بدین ترتیب، روز اول عملیات در حالی به پایان رسید که دشمن به دلیل عقب ماندگی، توان مقابله با نیروهای خودی را نداشت و تنها، به تاریک شدن هوا و باز نگاه داشتن پل حفار برای تقویت منطقه و یا امکان عقب نشینی نیروهای محاصره شده امید بسته بود. در روز دوم عملیات (ششم مهر)، در حالی که پیشروی نیروهای خودی همچنان ادامه داشت، دشمن واکنش جدی از خود نشان نداد و از بعدازظهر همان روز نیروهای عراقی به تدریج تسلیم شده و یا عقب‌نشینی کردند و سرانجام در پایان این روز عملاً منطقه سرپل دشمن آزاد شد.

در روز سوم عملیات نیز در پی پاکسازی منطقه، محاصره آبادان به پایان رسید و فرمان امام خمینی(ره) مبنی بر شکستن حصر آبادان، در مدت ۴۸ ساعت آفند تحقق یافت و نیروهای خودی پس از پاکسازی کامل منطقه، در ساحل شرقی رودخانه کارون استقرار یافتند.

ایثار و از خودگذشتگی رزمندگان میهن اسلامی با

